

ОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ЦЕЛТА И НАМЕРЕНИЕТО

Петър Петров

THE RELATION BETWEEN AIM AND INTENTION

Petar Petrov

Abstract: *In this article an attempt has been made to establish the relation between aim and intention via the method of comparison. This would be a useful contribution to the needs of the theory and practice of criminal law.*

Keywords: *purpose, intention, crime, republic, guilt, subjective side, subjective features, additional subjective features*

Въпросите относно субективната страна на престъплението винаги са били едни от най-проблематичните в наказателното право, както за теоретиците, така и за практиците. И докато мотивът и целта частично са анализирани в изследванията на автори като Д. Михайлов¹, Д. Вапцаров², Г. Бойчев³, Ст. Стойков⁴, И. Ангелов⁵, намерението е много слабо застъпено в българската научна литература.

Между субективните елементи извън вината – мотив, цел, намерение и емоции е налице взаимна обусловеност и взаимодействие. Макар те да имат различно проявление и характеристики, много често посочените елементи са в тясна връзка помежду си. До известна степен може да се говори за последователност на възникване и на развитие на субективните елементи извън вината по отношение на правонарушението.

Съществуващата връзка между тях и тънката разделителна линия, понякога прави почти невъзможно тяхното разграничение. Убедено може да се твърди, че емоциите стоят в основата на формирането на мотивацията, мотивите са основа част при формирането на целите, а мотиви и цели заедно изграждат формирането на намерението. Това преплитане на мотиви, цели, намерения и емоции, често прави много сложно тяхното разграничение. Основна цел на настоящата статия е да анализира отношението между целта и намерението, като се опита да дефинира намерението и са изясни неговото място сред останалите субективни елементи извън вината.

В българската научна литература, намерението е най-малко изследвания елемент от субективната страна на престъплението. На практика, най-общо може да дефинираме

¹ Михайлов, Д. Мотивът и другите субективни признаци на престъпното поведение // Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, София, Книга II, Том XL, 1970, с. 165–189.

² Вапцаров, Д. Значение на мотива в наказателното право, ПМ, 1960, № 5, с. 23–39.

³ Бойчев, Г. Психология на неправомерното поведение, УИ „Св. Кл. Охридски“, Изд. „Юриспрес“, София, 2019.

⁴ Стойков, С. Субективната страна на престъплението, Изд. „Сиела“, София, 2015.

⁵ Ангелов, И. Целта като субстанция на криминалното поведение, Изд. „Сиела“, София, 2015.

намерението като съзнателното решение на дадено лице да извърши действие, което нарушава законите. Едновременно с това обаче, като субективен елемент извън вината, към намерението следва да се прилага латинската максима *cogitationis poenam nemo patitur* („никой не търпи наказание само за намерение/умисъл“), което на практика означава, че намерението за извършване на дадено престъпление само по себе си не може да бъде наказано.

В българския тълковен речник, думата намерение е дефинирана, като желание да се направи нещо; замисъл, план, който трябва да се изпълни⁶, което на практика привнесено в наказателното право би следвало да означава, решение/замисъл/план за извършване на определено противоправно действие.

В англоезичната наказателна доктрина, използваният термин е *intention*, който включва в себе си два елемента – наличието на цел и наличието на умисъл на действията на дееца по отношение на причиняването на определена вреда. Независимо, от малките различия прави впечатление общото между тях, а именно това е осъзнаването на дееца, че намерението му за извършването на определено действие, влиза в разрез с правните и обществените норми на обществото.

Целта е субективна по своята форма и обективна по своето съдържание, идеален образ на реалното, осъзнато и мислено изразено от човека обективно противоречие на битието и съзнанието, на действителността и идеал. Целта отговаря на въпроса, както е посоката на поведение, накъде е насочено неговото деяние⁷. Целта е признак на субективната страна на престъпления, които именно поради наличие на такава цел могат да се извършват само при пряк умисъл⁸.

От друга страна, намеренията са основата на потребностите и само целящите вредоносни, съставомерни, наказуеми последствия

съставляват мотив за криминално поведение. То подбужда към действия за постигане на определени цели, изградено в психическото развитие на субекта като функционално образувание – неразривно единство на афективни и интелектуални компоненти⁹.

По своя характер намерението е специфично психическо състояние на дееца, което включва в себе си желание за постигане на определена цел. Намерението в тази връзка се явява задължителен елемент на психическата страна на деянието, последен етап при окончателното формиране на психическата страна на деянието, след което вече се преминава към фактическото изпълнение на взетото решение за извършване на определено противоправно действие.

Намеренията са основата на потребностите и само целящите вредоносни, съставомерни, наказуеми последствия съставляват мотив за криминално поведение. Създаденото мнение да се извърши определено действие се изгражда въз основа на преценки за полезност от извършване на точно това желано поведение. Разкриването на полезността от намисленото откроява намерението от нужната потребност, което е основата за създаване на незаконосъобразна мотивираност към поставената криминална цел¹⁰.

С оглед на това, може да се твърди, че за да настъпи физическата страна на престъпното деяние е необходимо първо да има формиране на мотиви, да има ясно определена цел и не на последно място да е налице намерение/решение за неговото осъществяване. Както посочва, проф. Г. Бойчев, формирането на мотивите и целта включва в себе си и изборът на начините, средствата и условията за постигане на последната, основен в него си остава моментът на психическата представа за мотивите и целта, но въпреки това последните нямат характер на окончателен избор на начините, средствата и условията за постигане-

⁶ Речник на българския език, 2022, <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/>

⁷ Михайлов, С. Цит. съч., с. 173–175.

⁸ Пушкарлова, И. Мотивът на насилствените сексуални престъпления. – Общество и право, № 8, 2011, с. 41.

⁹ Ангелов, И. Цит. съч., с. 58–59.

¹⁰ Ангелов, И. Цит. съч., с. 58.

то на целта, тъй като при тяхното формиране липсва проявлението в необходимата степен на волевия момент да произтече по-нататък и физическата страна на деянието¹¹.

От своя страна, целта е идеален модел на един бъдещ резултат, който стимулира определена дейност от страна на субекта, определя начина и способите за постигането на резултата, и дори контролира и регулира действията на лицата при реализирането на целите¹². Тя се явява направляващ фактор на деянието, или по-точно целта е факторът, който чрез избора и конкретната представа за резултата и начина, средствата и условията за неговото постигане играе по отношение на деянието направляваща роля, определя насоката му¹³.

Въз основа на дефиницията на намерението и целта, може да заключим, че целта представлява потенциалния, търсен резултат, докато намерението описва конкретните начин, средства и методи за постигането на този резултат. С други думи, целта по своя характер е по-абстрактна и по-обща, докато намерението е по-реалистично и по-конкретно по своя характер.

Намерението, също така може да бъде дефинирано, като решение от страна на дееца да извърши определени противоправни действия. Според него, решението е окончателният и твърд избор на целта и на начина, средствата и условията за нейното постигане, към които се прибавя и проявлението, в необходимата степен на волевия момент, да произтече физическата страна на деянието, е качествено нов психически процес, който наричаме решение¹⁴.

Декомпозирайки тази дефиниция на намерението/решението могат да бъдат изведени следните няколко основните характеристики на понятието:

¹¹ Бойчев, Г. Цит. съч., с. 25

¹² Дубовиченко, С.В. Интеллектуальные моменты умышленной формы вины: дис. ... канд. юрид. наук., РГБ, М., 2007, с. 169.

¹³ Бойчев, Г. Цит. съч., с. 23.

¹⁴ Бойчев, Г. Цит. съч., с. 25.

¹⁵ Ангелов, И. Цит. съч., с. 58.

¹⁶ Михайлов, Д. Особенности на деянието при усложнена престъпна дейност, Изд. „Наука и изкуство“, София, 1967, с. 31.

¹⁷ Ангелов, И. Цит. съч., с. 58.

¹⁸ Пак там, с. 59.

• Намерението включва в себе си два основни компонента – афективен и интелектуален, т.е. то е изградено в психическото развитие на субекта като функционално образувание – неразривно единство на афективни и интелектуални компоненти¹⁵.

• Намерението е психически процес, при който деецът избира целта и начинът, средствата и условията за нейното постигане. Следователно, намерението инкорпорира в себе си целта на престъпното деяние.

• Специфична особеност на намерението е, че посочените по-горе цели, средства и условия придобиват окончателен характер. С оглед на тази характеристика, може да се заключи, че както целта, така и намерението се свързват с избор на начина, средствата и условията на постигане на целта, разликата се корени единствено във факта, че при целта те нямат окончателния характер, който придобиват при намерението.

• Намерението също така отразява желанието на дееца, деянието да произтече по-нататък в съответствие с направения избор¹⁶, т.е. готовността на дееца да извърши противоправното действие. Докато при целта, тази готовност все още не е напълно оформена в съзнанието на дееца.

• Намерението се характеризира с наличието на определена подбудителна сила, която е синтез на две влияния на непосредствената потребност и на интелектуалната активност, чрез която субектът осъзнава средствата на постигане удовлетворяване на потребността¹⁷.

• Намерението служи за организиране на поведението на субекта и му открива възможност да действа преднамерено с оглед удовлетворяване на собствените си потребности¹⁸. Тази организираност на поведението на дееца, обаче е предшествана от формирането на целта на деянието, която се определя като

психически процес, който има качествената характеристика на фактор, определящ направлението на деянието, чрез избор и конкретна представа за неговия резултат и начините, средствата и условията (мястото, времето и обстановката) за неговото постигане¹⁹.

С цел да бъде изяснено отношението между целта и намерението е необходимо, последното да бъде отграничено от понятията мотив, цел, ценност.

Първо, важно значение за настоящата статия има отграничаването на понятията намерение и мотив в наказателно правната материя, защото често в ежедневието те биват използвани взаимнозамменяемо, но що се отнася до наказателното право, те приемат различно правно значение и съдържание. Намерението и мотивът са психическо състояние, но основната разлика между тях е, че мотивът посочва причините деецът да действа или бездейства в определена ситуация, то намерението показва решимостта да се действа или бездейства в този момент.

От друга страна, намерението описва волята и плана за действие, готовността да се извърши определено действие, докато мотивът дава отговор на въпроса защо деецът предприема тези действия. Следователно, намерението отразява целенасочената готовност за действие, а мотивът е причина, която подтиква дееца към предприемането на подобно действие.

Друга отличителна черта между намерението и мотивът произтича от тяхното значение за наказателното право. Намерението има важно значение относно определянето на това, дали деецът е извършил престъплението умишлено или случайно, докато мотивът отговаря на въпроса защо обвиняемият е извършил престъплението, разкривайки вътрешните подбуди за извършване на престъпното деяние.

Разграничението на понятието нагласа от понятието ценност е друг начин на дефиниране на намерението. Във функционален аспект съществуват основни различия между

двете понятия – функцията на намерението не се заключава непосредствено в динамизиране на актуалното поведение, каквато е ролята на нагласите. Идеите започват да изпълняват регулиращата си роля, едва когато се породят множество алтернативи със съответните противоречив между тях²⁰.

Много важно за наказателната теория и практика е разграничението между намерения и цели. Сложността произтича от факта, че между решението и целта е налице органическа връзка и обусловеност, тъй като както стана ясно по-горе в самото намерение се съдържа и целта на престъпното деяние. В тази връзка разграничението между цел и намерение може да се търси в две основни направления.

Първо, основната разграничителната линия между целта и намерението е по отношение на волевия момент. Съдържанието на намерението като психически процес се характеризира преди всичко със силно изразения в сравнение с целта волеви момент да се осъществи физическата страна на деянието в съответствие с направения твърд и окончателен избор на целта и начина, средствата и условията за нейното постигане²¹.

Второ, другата разграничителна линия между цел и намерение се състои в тяхната психическа устойчивост. Според И. Ангелов, намеренията са динамична величина, защото за разлика от целите, те отчитат социалната потребност и бързо се изменят към устойчиви цели. Реализацията им не може да бъде свързана с определени времеви интервал, а единствено с отвореното настояще, което има цикличен, а не личен характер, в зависимост от желаната потребна цел. Реализацията на намеренията е процес на „циклично възпроизводство“ на моментните нужди и желанията на криминалния смисъл преди решимостта да се мотивира²².

Дефинирането на намерението от една страна, от друга и разкриването на различията с целите и мотивите, ясно показват, че между намерение, цел и мотиви е налице не само

¹⁹ Бойчев, Г. Цит. съч., с. 19.

²⁰ Ангелов, И. Цит. съч., с. 59.

²¹ Бойчев, Г. Цит. съч., с. 26.

²² Ангелов, И., Цит. съч., с. 58-59.

тясна органическа обвързаност, но и тясна функционална връзка и обусловеност²³.

Определено може да заключим, че намерението не може да бъде формирано без наличието първо на конкретни мотиви (който имат ролята на подтикващ фактор), и второ без определена цел (която се явява направляващ фактор) за дееца. Те като движещ и направляващ фактор довеждат първо до вземането на решение, формиране на намерение за извършване на престъпното деяние, в съответствие с което в последствие се осъществява и физическата страна на деянието²⁴.

В схематичен план, тази функционална и органическа обвързаност може да бъде визуализирана на следващата фигура.

Фигура 1. Органическа обвързаност и функционална връзка между субективните елементи извън вината

От така представената тук фигура става ясно, че намерението има пряка връзка с физическата страна на деянието, но едновременно с това, неговото формиране протича в следствие на първоначално формиране на мотивите, целите и не на последно място, под въздействието на определени емоции/чувства.

За разлика от целта, която е въздигната в редица членове в Наказателния кодекс като елемент от състава на престъпното деяние, намерението, от части поради сложността за неговото доказване, намира проявление в много ограничен кръг от престъпления. За целите на настоящата статия от значение е интересната формулировката на чл. 209 НК, където ясно

проличава съотношението между целта и намерението. В цитирания член, законодателят посочва користната цел като задължителен елемент на състава на измамата. Заедно с това обаче, индиректно при измамата е налице и специфичен момент – намерение да се възбуди или поддържа у някого заблуждение. Това становище се подкрепя от И. Ангелов, който заявява, че при измамата меродавен момент е този, в който извършителят обективира „желанието, намерението“ си да не изпълни обещаното²⁵.

Следователно, за да е налице съставомерност на престъпния състав на измамата, следва да е налице обективиране на намерението да не бъде извършено обещаното от дееца. Това може да бъде потвърдено и от личната съдебна практика по въпроса, като например в Решение № 404 от 1995 г., където е прието, че деецът по чл. 209 НК, който използва договорни отношения с измамлива цел, поначало няма намерение да изпълнява задълженията си по тях²⁶. Сходен разграничителен критерий е залегнал и в Реш. № 728 от 2003 г., в което ВКС е посочил, че при наказателно-правната измама деецът използва договорни отношения без намерение да се задължи по тях. При измамата деецът няма намерение да се задължи по тях, както и няма възможност реално да ги изпълни, а те са само средството за въвеждане на пострадалия в заблуждение, за да извърши той съответното имуществено разпореждане, с което трайно да намали своя патримониум, извършвайки един безвъзмезден и невъзстановим разход²⁷.

Важно е да се отбележи, че специфичната позиция на намерението в непосредствена близост до физическата страна на деянието има пряко въздействие върху съставянето на план за осъществяване на физическата страна на деянието, който се дефинира като психически процес, който се изразява в намирането и набелязването на най-подходящите начини,

²³ Бойчев, Г., Цит. съч., с. 26.

²⁴ Бойчев, Г., Цит. съч., с. 26.

²⁵ Ангелов, И. Цит. съч., с. 166.

²⁶ Реш. № 404 от 1995 г., ВКС I н.о.

²⁷ Реш. № 728 от 2003 г., ВКС I н.о.; Реш. № 337 от 14.10.2015 г. по н. д. № 716/2015 г., ВКС, I н. о., <http://domino.vks.bg/bcap/scc/webdata.nsf/Keywords/14B0CF0C40ACB5B7C2257EDE004CCFBD>

средства и условия, водещи към достигане на поставената цел²⁸.

В тази връзка, формулирането на намерението, представлява сложен психически процес, съпътстван с редица противоречия. На първо място, противоречията произтичат от наличието на борба на мотиви. От друга страна, задоволяването на потребностите може да бъде опосредствана от наличието на различни цели. В този връзка, формирането на намерението протича при наличието на борбата на мотиви, която довежда до включването в решението по принцип на една от възможните цели²⁹.

Върху формирането на намерението за действие, влияние оказват още институционализирането на обществените отношения, като деецът осъзнава заплахата, която го грози при прекрочване на правните норми, което в определени случаи може да въздейства предупредително³⁰. Т.е. отново възниква възможността от наличието на борба на мотивите за формиране на решение за осъществяване на физическата страна на деянието.³¹

На практика, убедено може да твърдим, че дори и да са налице мотиви за извършване на определено противоправно действие, дори и да е налице ясно структурирани и изведени цели на дееца, то без наличието на намерение/решение за действие, тези мотиви и цели не биха имали съществено значение за наказателно-правната отговорност на дееца.

Решението като елемент от психическата страна на деянието ще бъде налице само тогава, когато борбата на мотиви е довела психическия процес на неговото формиране до такава фаза, когато нищо повече не е необходимо, за да произтече физическата страна на деянието. Това означава, че е налице решение като елемент от психическата страна на деянието тогава, когато психическият процес на неговото формиране е достигнал такава степен, че го прави годно средство да предиз-

вика осъществяването на физическата страна на деянието. Ако психическият процес на формиране на решението не е достигнал такава степен, няма решение като елемент от психическата страна на деянието, тъй като този психически процес не може да предизвика произтичането на физическата страна на деянието, т.е. няма да има деяние като цялостно структурно образувание, от което решението да е елемент³².

Важен принос за разбирането на намерението в наказателната доктрина има Харт, който предлага, когато се прави опит да се анализира намерението, то да се разглежда като понятие, което инкорпорира в себе си три основни компонента:

- 1) Намерението представлява решение за извършването на определено умишлено действие;
- 2) Намерението, представлява решение за определено действие, което задължително има определени последици;
- 3) Третият компонент е т.нар. от Харт празно или „голо“ намерение³³.

Изясняването на тези три страни в състава на намерението може да бъде представено, чрез следните примери представени от Харт. Нека си представим, че Х е направил нещо (например налице са движения на тялото, които са довели до неблагоприятни последици), например Х е стрелял с пистолет и е ранил или убил Y. То тогава, е налице умишлено причиняване на вреда на здравето, смърт, което показва, че психическият компонент на намерението включва три елемента:

- 1) физически движения на части от тялото;
- 2) последиците или резултатите, обикновено неблагоприятни, от тези движения;
- 3) набор от специфични обстоятелства, при които движенията предизвикват последици.

²⁸ Бойчев, Г. Цит. съч., с. 27.

²⁹ Пак там, с. 27.

³⁰ Бойчев Г., Юридическа санкция, изд. Юриспрес, С., 2003, с. 44-51.

³¹ Бойчев, Г. Психология..., с. 30.

³² Бойчев, Г. Психология..., с. 32.

³³ Hart, H.L.A. *Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. Second Edition. Oxford University Press, 2008, p. 117.

Важно е също така да се посочи, че намерението за действие не означава непременно пристъпване към действие. Т.е. дори е да е налице намерение да действа, деецът би могъл да се въздържа от изпълнение на своето намерение. Същото се отнася и до целта – въпреки наличието на определена цел, това непременно не води до пристъпване към нейното реално изпълнение и респективно до извършване на правонарушението. Следователно и целта и намерението се формират в съзнанието на човека, но тяхното формиране не означава, тяхното реално изпълнение.

Въз основа на анализа на отношението между целта и намерението може да се заключи, че в субективната преценка, намеренията имат планомерен хронологичен ред, който включва в себе си предварително осмисляне на целта³⁴. С други думи, отношението между целта и намерението се изразява в тяхната функционална и органическа обвързаност, която се обуславя в обективизирането на целта във формираното намерение за действие.

Следователно, между намерението и целта е налице тясна органическа и функционална обвързаност, изразяваща се в разбирането на целта като потенциалния, търсен резултат, а намерението като конкретните начин, средства и методи за постигането на този резултат. Независимо от тази обвързаност, между намерението и целта са налице две ясно дефинирани разграничителни линии, които се коренят в силно изразения в сравнение с целта волеви момент при намерението и по-динамичния характер на намерението, за разлика от по-ясно изразената психическата устойчивост на целта.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Ангелов, И. Целта като субстанция на криминалното поведение, Изд. „Сиела“, София, 2015. // **Angelov, I.** Tselta kato substantsiya na kriminalnoto povedenie, Izd. „Siela“, Sofiya, 2015.

Бойчев, Г. Психология на неправомерното поведение, УИ „Св. Кл. Охридски“, Изд. „Юрис-

прес“, София, 2019. // **Boychev, G.** Psihologiya na nepravomernoto povedenie, UI „Sv. Kl. Ohridski“, Izd. „Yurispres“, Sofiya, 2019.

Бойчев, Г. Юридическа санкция, изд. Юриспрес, С., 2003. // **Boychev, G.** Yuridicheska sanktsiya, izd. Yurispres, S., 2003.

Вапцаров, Д. Значение на мотива в наказателното право, ПМ, 1960, № 5. // **Vaptsarov, D.** Znachenie na motiva v nakazatelnoto pravo, PM, 1960, № 5.

Дубовиченко, С. В. Интеллектуальные моменты умышленной формы вины: дис. ... канд. юрид. наук., РГБ, М., 2007 // **Dubovichenko, S. V.** Intellectuallye moment umshlennoy form vin: dis. ... kand. yurid. nauk., RGB, M., 2007

Михайлов, Д. Особенности на деянието при усложнена престъпна дейност, Изд. „Наука и изкуство“, София, 1967. // **Mihaylov, D.** Osobenosti na deyanieto pri uslozhnena prestapna deynost, Izd. „Nauka i izkustvo“, Sofiya, 1967

Михайлов, Д. Мотивът и другите субективни признаци на престъпното поведение // Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, София, Книга II, Том XL, 1970. // **Mihaylov, D.** Motiv i drugite subektivni priznatsi na prestapnoto povedenie // Godishnik na Sofiyskiya universitet, Yuridicheski fakultet, Sofiya, Kniga II, Tom XL, 1970.

Пушкарова, И. Мотивът на насилствените сексуални престъпления. - Общество и право, бр. 8, 2011. // **Pushkarova, I.** Motiv na nasilstvenite seksualni prestapleniya. - Obshtestvo i pravo, br. 8, 2011.

Стойков, С. Субективната страна на престъплението, Изд. „Сиела“, София, 2015. // **Stoykov, S.** Subektivnata strana na prestaplenieto, Izd. „Siela“, Sofiya, 2015. //

Hart, H.L.A. Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law. Second Edition. Oxford University Press, 2008.

Речник на българския език, 2022, <https://iblb.bg/rbe/lang/bg/%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/>

Решение № 404 от 1995 г., ВКС, I н. о.

Решение № 728 от 2003 г., ВКС, I н. о.

Решение № 337 от 14.10.2015 г. по н. д. № 716/2015 г., ВКС, I н. о., <http://domino.vks.bg/bcap/scc/webdata.nsf/Keywords/14B0CF0C40ACB5B7C2257EDE004CCFBD>

³⁴ Ангелов, И., Цит. съч., с. 59.